

Małgorzata Gajewska¹
Katedra Zarządzania Przedsiębiorstwem
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Integracja europejska a działalność rolniczych spółdzielni produkcyjnych na Opolszczyźnie²

European integration and the performance of agricultural productive cooperatives in the Opole region

Synopsis. Celem artykułu jest określenie wpływu integracji europejskiej na działalność rolniczych spółdzielni produkcyjnych (RSP) z perspektywy zarządzających nimi spółdzielców. Obiekt badań stanowiły RSP aktywnie prowadzące działalność na terenie województwa opolskiego. W artykule rozważano cele i formy unijnego wsparcia rolników w kontekście realizacji Wspólnej Polityki Rolnej. Przedstawiono opinię spółdzielców na temat pozytywnych i negatywnych konsekwencji członkostwa Polski w UE względem działalności RSP oraz sposoby wykorzystania przez nie finansowych środków pomocowych.

Słowa kluczowe: rolnicze spółdzielnie produkcyjne, integracja europejska, Wspólna Polityka Rolna.

Abstract. The purpose of this article is to determine the impact of European integration on the performance of agricultural productive cooperatives (APCs) from the perspective of their managers. The object of research included the APCs that operate in the region of Opole. The paper considers objectives and forms of the EU support for farmers in the context of implementation of the Common Agricultural Policy. Opinions of the cooperative members about positive and negative consequences of the Polish EU membership that influences the APCs' performance and the ways of taking advantage of the EU financial aid are presented.

Key words: agriculture productive cooperatives, European integration, Common Agricultural Policy.

Wprowadzenie

Członkostwo Polski w Unii Europejskiej niewątpliwie znacząco zmieniło warunki funkcjonowania zarówno pojedynczych podmiotów gospodarczych, jak i całej gospodarki polskiej. Jednym z obszarów o największym wpływie skutków integracji europejskiej jest rolnictwo, a wraz z nim zarówno indywidualne gospodarstwa, jak i pozostałe formy działalności rolniczo-gospodarczej.

Konsekwencje gospodarczego zjednoczenia się Europy odczuły również rolnicze spółdzielnie produkcyjne (RSP), działające w Polsce nieprzerwanie od wielu lat. Wraz ze wstąpieniem Polski w struktury europejskiej wspólnoty wzrosły możliwości rozwoju RSP, ale także pojawiły się pewne zagrożenia związane z koniecznością nieuniknionego dostosowania się do nowych warunków funkcjonowania.

¹ Mgr inż., e-mail: malgorzata.gajewska@ue.wroc.pl

² Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki, nr N N112 389940.

W związku z tym celem artykułu było określenie wpływu integracji europejskiej na działalność rolniczych spółdzielni produkcyjnych z perspektywy zarządzających nimi spółdzielców.

Materiał i metodyka badań

Obiekt badań stanowiły rolnicze spółdzielnie produkcyjne aktywnie prowadzące działalność na terenie województwa opolskiego. Zakres czasowy badań obejmował lata 2008-2010. Podstawowym źródłem danych były badania ankietowe, przeprowadzone w 2011 r. z użyciem kwestionariusza ankiety. Zebrany i zweryfikowany materiał został uporządkowany, a następnie poddany analizie z wykorzystaniem metod tabelarycznych i graficznych.

Jak pokazują dane w tabeli 1, na Opolszczyźnie zarejestrowanych jest 121 rolniczych spółdzielni produkcyjnych, z których 105 prowadzi czynną działalność gospodarczą. Pozostałe spółdzielnie to podmioty będące w stanie likwidacji, upadłości lub z zawieszoną działalnością. RSP funkcjonują na terenie wszystkich 12 powiatów województwa opolskiego, ale stopień ich zorganizowania jest zróżnicowany. Najwięcej RSP działa w powiatach nyskim, głubczyckim i prudnickim, a więc w strefie zachodniej województwa, najmniej zaś w powiecie krapkowickim oraz powiecie miasto Opole, zlokalizowanych w strefie centralnej.

Tabela 1. Porównanie liczebności badanej grupy z liczbą RSP w województwie opolskim w przekroju powiatów

Table 1. Number of surveyed cooperatives and the number of APCs in the Opole voivodeship, by district

Powiat	województwo opolskie			badana grupa*	
	ogółem	działające	w likwidacji	ogółem	% z działających
Brzeski	12	12	0	3	25,0
Głubczycki	16	15	1	4	26,7
Kędzierzyńsko-kozielski	7	5	2	2	40,0
Kluczborski	12	10	2	3	30,0
Krapkowicki	2	2	0	0	0
Namysłowski	3	3	0	1	33,3
Nyski	31	27	4	10	37,0
Oleski	7	4	3	0	0
Miasto Opole	2	2	0	0	0
Opolski	9	6	3	4	66,7
Prudnicki	13	13	0	5	38,5
Strzelecki	7	6	1	1	16,7
Razem	121	105	16	33	31,4

* dane szacunkowe ze względu na anonimowość ankiety

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Krajowego Związku Rewizyjnego Rolniczych Spółdzielni Produkcyjnych (KZRRSP) według stanu na 31.12.2009 r. oraz wyników badań.

Badaniami ankietowymi objęto próbę pełną, liczącą 105 jednostek, jednak zwrot ankiet otrzymano z 33 podmiotów, co stanowi 31,4% populacji generalnej. Próba ta jest

reprezentatywna pod względem średniej powierzchni użytków rolnych pozostających w dyspozycji RSP. O reprezentatywności wyników uzyskanych podczas badań świadczy także zbliżona do struktury populacji generalnej struktura występowania ankietowanych RSP w poszczególnych powiatach Opolszczyzny.

Unijne wsparcie spółdzielni rolniczych

Spółdzielnie rolnicze, w tym zwłaszcza rolnicze spółdzielnie produkcyjne, jako zrzeszenia producentów rolnych bezpośrednio podlegają procesom realizacji Wspólnej Polityki Rolnej (WPR), która jest jedną z kluczowych, najbardziej rozwiniętych, ale i najkosztowniejszych polityk Unii Europejskiej [Czyżewski i Stępień 2008]. Jej realizację rozpoczęto w 1958 roku w celu powojennej odbudowy sektora rolnego. Jednak zmieniające się warunki na świecie i oczekiwania społeczeństwa nieustannie stwarzały, i stwarzają nadal, powody do jej ewolucji. Ogólnie rzecz biorąc, Wspólna Polityka Rolna, obejmująca rolnictwo, leśnictwo, uprawę winorośli oraz ogrodnictwo, oznacza wszystkie przedsięwzięcia dotyczące sektora rolnego, które podejmuje Wspólnota Europejska z zamiarem wypełniania postanowień zapisanych w Traktacie ustanawiającym Wspólnotę Europejską [Tkaczyński, Willa i Świstak 2009].

Obecnie głównym celem Wspólnej Polityki Rolnej jest finansowe wsparcie dla rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich w krajach członkowskich UE. Podejmowane działania mają prowadzić przede wszystkim do [Borowiec 2011]:

- zwiększania produktywności rolnictwa na drodze wspierania postępu technicznego, racjonalnego rozwoju produkcji rolnej i optymalnego wykorzystania czynników produkcji,
- zapewnienia odpowiedniego poziomu życia ludności wiejskiej, zwłaszcza poprzez wzrost jej dochodu per capita,
- stabilizacji rynków,
- zagwarantowania bezpieczeństwa żywnościowego;
- zapewnienia konsumentom rozsądnych cen.

Z założenia WPR wspiera tzw. europejski model rolnictwa (EMR). Cechy charakterystyczne tego modelu, preferowanego przez Unię Europejską, a przeciwstawianego między innymi modelowi amerykańskiemu, opierają się na uwarunkowaniach geograficznych, środowiskowych i tradycjach historycznych Europy. EMR charakteryzuje się przede wszystkim [Polska... 2001]:

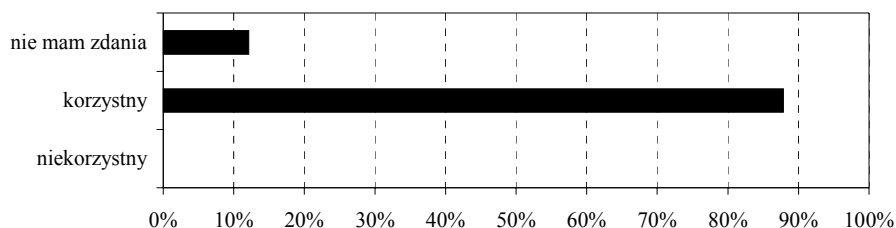
- kompleksowym łąceniem funkcji produkcyjnej, społecznej, kulturowej i środowiskowej działalności rolniczej, w przeciwieństwie do maksymalizowania wyłącznie ekonomiczno-finansowej funkcji produkcji,
- uwzględnianiem w produkcji rolniczej niezbędnej harmonii ze środowiskiem przyrodniczym i kulturowym (tzw. rolnictwo zrównoważone),
- preferencją tzw. gospodarstw rodzinnych, a więc opartych na pracy własnej członków rodziny, przy jednoczesnym dążeniu do osiągania skali produkcji zapewniającej wystarczający poziom ekonomiczny produkcji,
- specyficznymi wymogami oraz środkami ochrony i wsparcia finansowego, również w kontekście handlu zagranicznego.

Spółdzielnie rolnicze doskonale wpisują się w założenia europejskiego modelu rolnictwa, zwłaszcza w zakresie wielofunkcyjności działalności rolniczej oraz preferencji pracy własnej nad pracą najemną. Mogą zostać beneficjentami programów realizowanych w ramach WPR, ale na zasadach podobnych do indywidualnych producentów rolnych.

W szczególności spółdzielnie rolnicze mają możliwości starania się o pomoc finansową, udzielaną z tworzonych w tym celu funduszy, które służą zmniejszaniu różnic w rozwoju między regionami UE oraz pomagają w modernizacji, restrukturyzacji i wzroście gospodarek krajów członkowskich [Fundusze... 2009]. W ramach WPR w latach 2007-2013 funkcjonują dwa fundusze: Europejski Fundusz Rolny Gwarancji (EFRG) oraz Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) [Czykier-Wierzba 2007]. Środki tego drugiego funduszu przeznaczone dla Polski dostępne są w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW). Pomoc finansowa z PROW 2007-13, udzielana rolnikom, przedsiębiorcom i lokalnym samorządom oraz właścicielom lasów, przeznaczana jest na budowę nowoczesnego, konkurencyjnego sektora rolno-spożywczego i leśnictwa, na działalność rolniczą zgodną z ochroną środowiska naturalnego, na rozwój kultury i zachowanie tradycji na wsi oraz na działania na rzecz podniesienia jakości życia mieszkańców wsi i ich aktywizacji gospodarczej. PROW obejmuje 22 sklasyfikowane (ponumerowane) działania, takie jak np. 121. Modernizacja gospodarstw rolnych, 123. Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej, 142. Grupy producentów rolnych, w ramach których beneficjenci, w tym również RSP, mogą uzyskać finansowanie.

Skutki integracji europejskiej dla działalności RSP według opinii spółdzielców

Współczesne otoczenie rolniczych spółdzielni produkcyjnych w Polsce, na skutek wciąż dokonującej się integracji europejskiej, oferuje niewątpliwie wiele możliwości wzmocnienia ich działalności. Jednak droga do polepszenia sytuacji poszczególnych RSP nie jest prosta i wiąże się przede wszystkim z chęćmi oraz umiejętnościami wykorzystania pojawiających się szans.

Rys. 1. Odpowiedź ankietowanych na pytanie: „Jaki wpływ Pana/Pani zdaniem miało wejście Polski do Unii Europejskiej na spółdzielnię?”

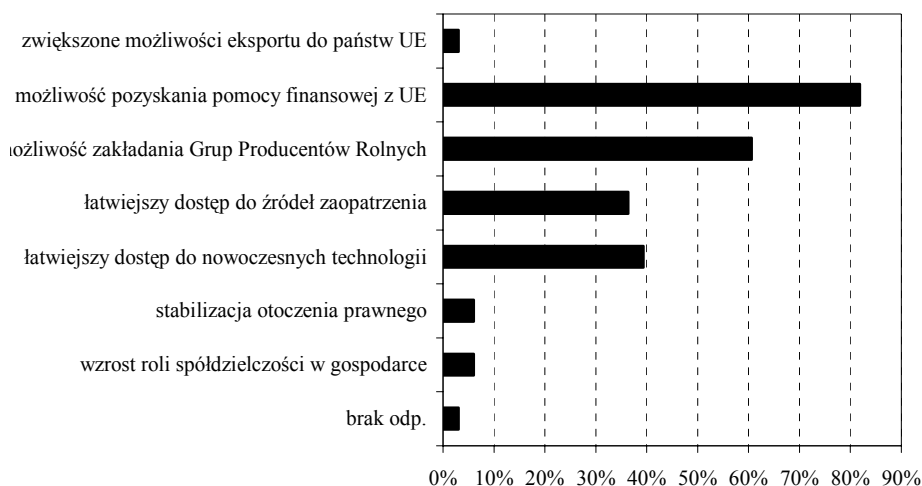
Fig. 1. Respondent answers to the question: ‘How do you assess the impact of Polish accession to the European Union on your co-operative?’

Źródło: opracowanie własne.

Badania przeprowadzone na grupie opolskich RSP zmierzały do uzyskania odpowiedzi na ogólne pytanie, w jaki sposób integracja na poziomie europejskim wpłynęła na ich indywidualną działalność. Spółdzielcy, odpowiadając na zadawane pytania szczegółowe, wyrazili swoją opinię w tym zakresie.

Zdecydowana większość ankietowanych (prawie 90%) uznała, że wejście Polski do Unii Europejskiej wiązało się generalnie z poprawą sytuacji spółdzielni (rys. 1.). Pozostała część uchyliła się od odpowiedzi. Warto zauważyć, że nikt z respondentów nie stwierdził wyłącznie negatywnego wpływu członkostwa Polski w UE na działalność RSP.

Spśród korzyści uzyskanych na skutek integracji europejskiej, przedstawionych na rys. 2, spółdzielcy wymieniali najczęściej możliwość pozyskania pomocy finansowej (82%) oraz zakładania grup producentów rolnych (61%). Respondenci stwierdzili także, że poprawił się dostęp do nowoczesnych technologii (39%) oraz źródeł zaopatrzenia (36%). Co ciekawe, pozytywne strony członkostwa Polski w UE dostrzeżono również w stabilizacji otoczenia prawnego, wzroście roli spółdzielczości oraz zwiększonych możliwościach eksportu do państw Unii Europejskiej.

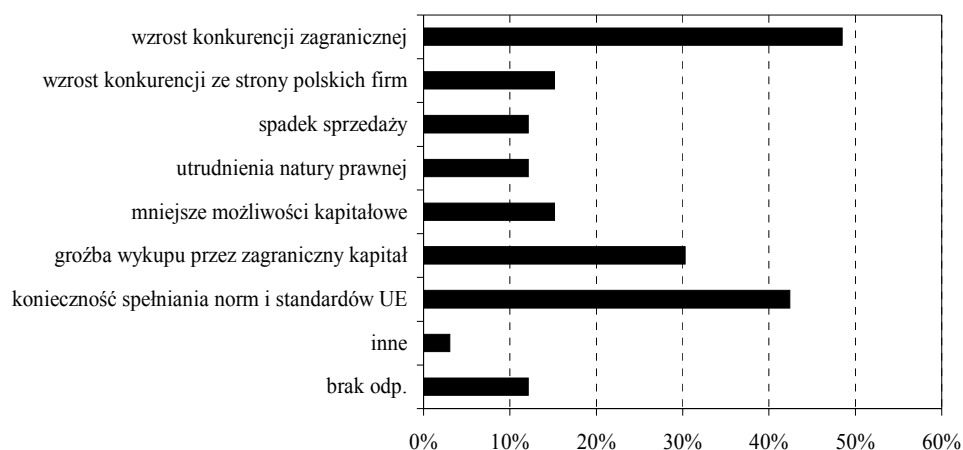
Rys. 2. Odpowiedź ankietowanych na pytanie: „Jakie pozytywne strony dla spółdzielni ma integracja Polski z UE?” (maksymalnie możliwe trzy odpowiedzi)

Fig. 2. Respondents answers to the question: ‘What are the positive aspects of Polish integration with the EU for your cooperative?’ (up to three answers accepted)

Źródło: opracowanie własne.

Zmiany po 2004 roku w Polsce miały dla opolskich RSP także negatywny charakter (rys. 3). Zdaniem 42% spółdzielców jedną z takich niekorzystnych zmian była konieczność sprostania nowym, niełatwym wymaganiom narzucanym przez Unię Europejską. Wśród innych negatywnych stron integracji Polski z UE spółdzielcy wymieniali także groźbę wykupu przez zagranicznych inwestorów (30%), zmniejszenie możliwości kapitałowych (15%), spadek sprzedaży (12%) oraz zwiększone utrudnienia natury prawnej (12%). Bardzo wielu ankietowanych zauważyło wzrost konkurencji zagranicznej (48%) i rodzimej

(15%) od momentu wejścia Polski w struktury zjednoczonej Europy i uznała to zjawisko za negatywny efekt integracji.

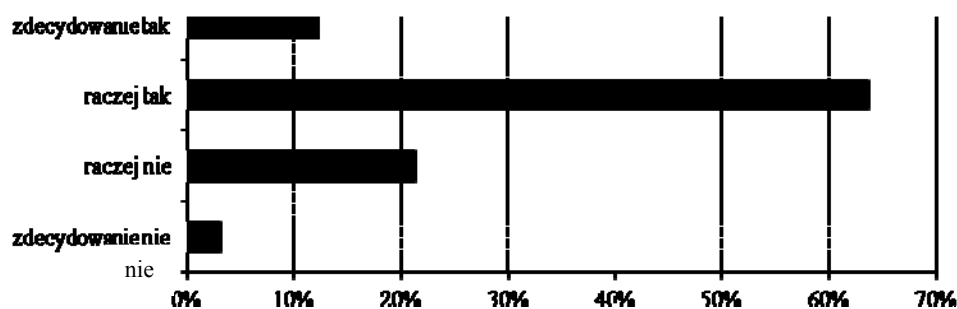

Rys. 3. Odpowiedź ankietowanych na pytanie: „Jakie negatywne strony dla spółdzielni ma integracja Polski z UE?” (maksymalnie możliwe trzy odpowiedzi)

Fig. 3. Respondent answers to the question: ‘What are the negative aspects of Polish integration with the EU for the cooperative?’ (up to three answers accepted)

Źródło: opracowanie własne.

Mimo wszystko, większość spółdzielców nie obawia się zaostrzającej się konkurencji rynkowej. Kolejny wykres (rys. 4) pokazuje, że łącznie 76% respondentów twierdzi, iż RSP są w stanie konkurować na rynkach europejskich. Pozostała część jednak nie widzi siebie w tej roli.

Rys. 4. Odpowiedź ankietowanych na pytanie: „Czy uważa Pan/Pani, że spółdzielnia jest w stanie konkurować na rynkach Unii Europejskiej?”

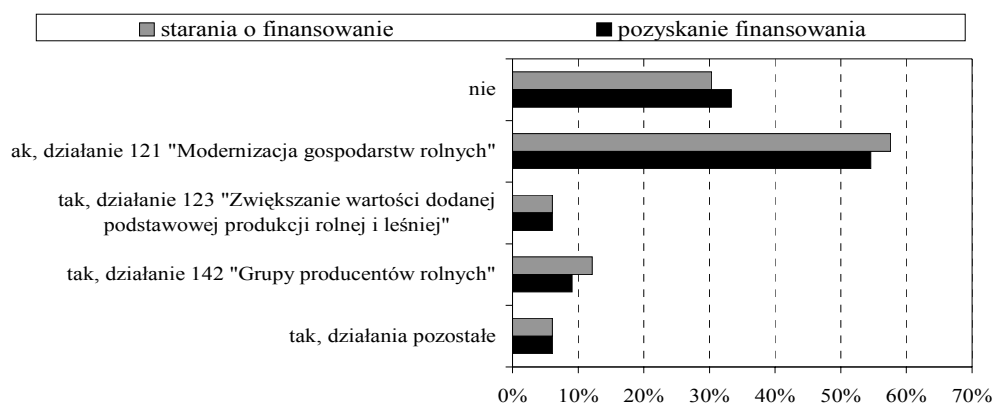
Fig. 4. Respondent answers to the question: ‘Do you think the cooperative is able to compete in the EU markets?’

Źródło: opracowanie własne.

Na łagodzenie niepożądanych przez rolników-spółdzielców skutków integracji gospodarek Europy, związanych zwłaszcza z koniecznością spełniania wysokich standardów europejskich, UE przewidziała specjalne programy, które mają pomóc im w dostosowaniu się do nowych warunków funkcjonowania. Część RSP skorzystała z oferowanej pomocy.

Wykorzystanie unijnych środków pomocowych przez opolskie RSP

Nie wszystkie RSP z Opolszczyzny entuzjastycznie przystąpiły do unijnych programów pomocowych (rys. 5). 30% z nich w ogóle nie ubiegało się, a 33% nie otrzymało finansowania ze środków gromadzonych w funduszach Wspólnej Polityki Rolnej. Wśród tych, które zdecydowały się na wykorzystanie nadarzającej się szansy, największą popularnością cieszyły się środki przeznaczone na realizację działania 121 „Modernizacja gospodarstw rolnych”. Około 10% starało się i uzyskało pomoc finansową przydzieloną na rozwój grup producentów rolnych. Niewielki odsetek badanych RSP (po około 6%) był beneficjentem działania 123 „Zwiększanie wartości dodanej produkcji rolnej i leśnej” oraz innych działań.

Rys. 5. Odpowiedź ankietowanych na pytanie: „Czy w ostatnich trzech latach spółdzielnia starała się o/uzyskała pomoc finansową w ramach programów Unii Europejskiej?” ((maksymalnie możliwe trzy odpowiedzi)

Fig. 5. Respondents answer the question: ‘Did the cooperative apply for/receive a financial aid within the European Union programs in the last three years?’ (up to three answers accepted)

Źródło: opracowanie własne.

Większość spółdzielni (76%) deklaruje chęć dalszego korzystania z finansowych możliwości, jakie oferuje Unia Europejska (rys. 6). Warto zauważyć, że zmniejszył się odsetek RSP niechętnych wobec wnioskowania o przyznanie środków pomocowych. 24% ankietowanych nie zamierza przyjmować unijnej pomocy.

Rys. 6. Odpowiedź ankietowanych na pytanie: „Czy w najbliższych latach spółdzielnia zamierza ubiegać się o pomoc finansową w ramach Unii Europejskiej?”

Fig. 6. Respondent answers to the question: 'Is the cooperative going to apply for the financial aid within the European Union in the next few years?'

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie

Integracja europejska i związane z tym członkostwo Polski w Unii Europejskiej niesie ze sobą skutki dostrzegalne przez osoby zarządzające rolniczymi spółdzielniami produkcyjnymi na Opolszczyźnie. Skutki te mają charakter zarówno pozytywny, jak i negatywny. Spółdzielcy narzekają głównie na zwiększającą się konkurencję oraz konieczność spełniania wysokich wymagań narzucanych przez politykę unijną w różnych obszarach działania. Wśród korzyści związanych z włączeniem się Polski do grupy krajów Wspólnoty spółdzielcy wymieniają najczęściej możliwości uzyskania pomocy finansowej w ramach funduszy europejskich przewidzianych przez WPR. Jednak tylko część z nich wykorzystuje te możliwości, pozyskując środki głównie na modernizację swojej działalności rolniczej. Znaczna część spółdzielni (około 30%) nigdy nie ubiegała i nie zamierza ubiegać się o dostępne finansowanie z funduszy unijnych. Powstaje więc otwarte pytanie o przyczyny, a może bardziej o świadomość konsekwencji takich decyzji w warunkach współczesnego otoczenia.

Literatura

- Borowiec J. [2011]: *Ekonomia integracji europejskiej*. Wyd. UE we Wrocławiu, Wrocław, ss. 417.
- Czykier-Wierzba D. [2007]: Finansowe instrumenty wspierania rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Unii Europejskiej w latach 2007-2013. *Postępy Nauk Rolniczych* nr 5, s. 118.
- Czyżewski A., Stępień S. [2008]: Wydatki budżetowe UE w sektorze rolnym – rekomendacje do dyskusji nad „Health-check”. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej* nr 2, s. 4.
- Fundusze europejskie instrumentem realizacji strategicznych i antykrzysowych programów dla spółdzielczości. [2009]. K. Lachowski (red.). Krajowa Rada Spółdzielcza, Warszawa, s. 16.
- Polska wieś i rolnictwo a Unia Europejska. Materiały seminaryjne. [2001]. Związek Powiatów Polskich, Warszawa.
- Tkaczyński J.W., Willa R., Świstak M. [2009]: *Leksykon funduszy Unii Europejskiej*. Wyd. C.H. Beck, Warszawa, s. 386.